

Л. Л. Макарук,

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ВІЗУАЛЬНА КОМУНІКАЦІЯ: КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ ТА ВЕКТОРИ АНАЛІЗУ

У статті схарактеризовано специфіку візуальної комунікації як одного з перспективних напрямів сучасних лінгвістичних досліджень. Значну увагу зосереджено на її категорійно-поняттєвому апараті, проаналізовано дефініції низки термінів, на основі яких запропоновано власні визначення. Окреслено поняття, які є дотичними до візуальної комунікації та візуальної лінгвістики. У розвідці також встановлено перспективи подальших досліджень.

Ключові слова: візуальний, вербальний, невербальний, графічний, комунікація.

В статье рассмотрено специфику одного из перспективных направлений современных лингвистических исследований – визуальной коммуникации. Существенное внимание обращено на категориально-понятийный аппарат, проанализировано дефиниции ряда терминов, на основе которых предложено собственные определения. Очерчены понятия, которые имеют отношение к визуальной коммуникации и визуальной лингвистике. В исследовании также установлены перспективы следующих исследований.

Ключевые слова: визуальный, вербальный, невербальный, графический, коммуникация.

In this article, a description has been given of one of the most promising branches of modern linguistic studies – visual communication. Extensive attention has been focused on the terminology that is associated with it. Definitions have been provided for some of the terms, and in other cases where suitable Ukrainian terminology seems to be lacking, new terms have been proposed and defined using English dictionary definitions as a basic source. Some terms which are connected with visual communication and visual linguistics have also been designated, and with respect to these areas of research some other highly promising approaches have been identified.

Key words: visual, verbal, non-verbal, graphic, communication.

Нині більшість дослідників вважає, що комунікативний акт – це своєрідний «сплав» вербальних і невербальних складових, тому, їх трактують як єдине смислове та структурне ціле, яке не підлягає членуванню на окремі частини. Сучасний англійський комунікативний простір суттєво трансформував усталені підходи до диференціації комунікації. Традиційна поліаспектна класифікація потребує певних уточнень та обґрунтувань. Першопричиною, яка пояснює потребу в такій розвідці, слугує інформаційна революція світового масштабу, яка, власне, змінює не лише спосіб життя, цінності та мислення, а й значно урізноманітнює способи і засоби спілкування.

Чітко диференційовані й тривалий час, здавалося б, незмінні канали комунікації (радіо, телебачення, періодичні видання) поступово витісняє Інтернет. Усе очевиднішим стає той факт, що потужність цього каналу настільки велика, що йому, на відміну від інших, удалося розширити не лише способи й типи спілкування, а й значно збагатити спектр засобів, які стали невід'ємними компонентами писемних комунікативних актів.

Саме Інтернетові завдячують миттєвому обміну інформацією незалежно від відстані, на якій перебуває відправник та одержувач. Нині впевнено можемо сказати, що просторово-часову проблему, яку тривалий час вважали однією з ключових, котрі було неможливо розв'язати, успішно подолано. Інтенсивність розвитку технологій «провокує» появу нових гаджетів, які стають невід'ємною частиною буття ледь не кожного індивіда та впливають на комунікативний процес загалом.

Традиційну типологію комунікації урізноманітнює один із сучасних її різновидів, яка в зарубіжних студіях дістала назву *візуальної*. Виникає закономірна потреба в аналізі феномену візуалізації та низки термінів, які в сучасних лінгвістичних студіях є зрідка використовуваними й, на наш думку, мають стати частиною категорійно-поняттєвого апарату візуальної комунікації.

Зрозумілим є і той факт, що поява таких двох наукових сфер, як візуальна комунікація та візуальна лінгвістика, не випадкова, а продиктована специфікою нинішнього інформаційного суспільства, яке саме по собі не лише породжує нові способи та типи комунікації, а й впливає на їхнє становлення, розвиток та функціонування. Важливість дослідження цієї галузі пояснює й той факт, що «найефективнішим способом спілкування є візуальний, оскільки люди пам'ятають лише 10 % із того, що чують, 20 % із того, що читають, та близько 80 % того, що вони бачать та роблять» [8].

Закономірно, що виникнення нової сфери лінгвістичних чи будь-яких інших досліджень викликає потребу чіткого визначення їх об'єкта, предмета, завдань і, вочевидь, категорійно-поняттєвого апарату. Однак у сучасних студіях ця проблема ще не набула достатнього висвітлення, що й зумовлює актуальність обраної проблематики. Проблема візуалізації не нова, про неї уже йшлося, зокрема, у роботі У. Еко «Отсутствующая структура» [2]. Нині в зарубіжних школах, на відміну від вітчизняних, усе більшої значущості не лише з лінгвістичного погляду надають різнобічним питанням, які стосуються візуальної комунікації. В українських мовознавчих розвідках цю проблему досить побіжно та однобічно висвітлює С. Квіт [3]. Дещо глибше, з огляду на особливості тексту, її аналізує у своїй праці К. С. Серажим [5].

Про візуальну лінгвістику як таку, з власним предметом, об'єктом та методами аналізу в більшості робіт не йдеться взагалі. Зазначимо, також, що в багатьох західних школах візуальну лінгвістику й комунікацію ототожнюють, не диференціюючи їх. Частково із цим підходом можна погодитися. Однак якщо вести мову про візуальну лінгвістику, то очевидно, що вона тісно пов'язана передусім із мультимодальністю та є значно ширшою, ніж візуальна комунікація, яка, власне, буде її невід'ємною частиною. Зауважимо також, що в меж-

ах візуальної лінгвістики важливе місце посідає й лінгвістика семіотично ускладненого тексту, паралінгвістика й графічна лінгвістика. Не останню роль тут відіграватиме й когнітивна семіотика, яка теж ще лише починає розвиватися та поступово стає все вагомішою.

Ключовим питанням, яке потребує нині розв'язання, є уніфікація низки понять, які частково заповнюватимуть наявну лауну. Вочевидь передусім ідеться про терміни, які ще не були ґрунтовно проаналізовані в лінгвістичних роботах, однак, поза сумнівом, складають основну частину категорійно-поняттєвого апарату візуальної комунікації.

У цій статті зупинимось докладніше на кількох базових поняттях. В англomовному тлумачному словнику *Longman Dictionary of Contemporary English* [7] поруч із одиницею **visual** також використовують **visual aid**, **visual arts**, **visualize**, **visualization**. Першу із перерахованих вище трактують як таку, що пов'язана з тим, що ми бачимо. Значно цікавішим для нашої розвідки є термін **visual aid**, який пояснюють так: щось, що допомагає людям зрозуміти, пізнати (вивчити) чи запам'ятати інформацію. Наприклад, карта, зображення чи фільм. **Visual arts** – мистецтво, як от: зображення або скульптура, на які можна подивитися, на відміну від літератури чи музики які можна читати чи слухати. Ще один термін **visualize** тлумачать так: формувати у свідомості зображення когось чи чогось, інакше кажучи, те, що можна малювати у своїй уяві або щось, що можна уявити. У *Collins COBUILD Intermediate Dictionary of American English* [6] поруч зі словами **vision** та **visual**, пропонують використовувати й такі словосполучення як **visual arts**, **visual effects**, **visual information**, **visual memory**, **visual perception**.

У *Webster's Third New International Dictionary* [12] ми вважаємо, що серед одиниць, які складають термінологічний апарат візуальної комунікації та візуальної лінгвістики, можна виокремити такі: **visual**, **visuals**, **visual aphasia**, **visual communication**, **visuality**, **visualizable**, **visualization**, **visualize**, **visualizer**, **visually**. Поруч із цими знаходимо й низку інших, які в основі мають компонент **visual**, який також є складовою певних словосполучень, наприклад, **visualist**, **visual area**, **visual binary** та ін.. Однак, вони не є релевантними до лінгвістичних досліджень і тому не потребують подальших обґрунтувань.

Термін «візуальний» (від старолатин. *visualis*, від латин. *visus*), що в перекладі означає зір, поле зору, бачити, побачити. У *Webster's Third New International Dictionary* [12] цей прикметник має кілька пояснень. Частина з них є релевантними до лінгвістичних. Крім того, яке цілком збігається із запропонованими варіантами перекладу одиниці, від якої походить аналізована є й низка інших, які уточнюють його значення. Наприклад, той, який можна отримати внаслідок зорового сприйняття, або той, який підтримується зором; той, що можна побачити; той, що продукує (створює, викликає) ментальні образи; той, що має відношення до або є складовою частиною інструкції (карта, таблиця, модель, документальний фільм чи перспективне зображення (спосіб наочного зображення просторових форм на площині проєкції методом паралельного проєкціювання з одержаним [1], який залучає зір (апелює до нього).

Беручи до уваги перераховані вище трактування вважаємо, що термін візуальний, із лінгвістичного погляду, може мати таку дефініцію: візуальний – елемент або компонент, який можна сприйняти (зрозуміти), активізувавши у своїй уяві ментальний образ за посередництвом зорових рецепторів.

Обидва іменники **visual** або **visualizer** у тому ж словнику [12] мають таке значення: той, чий ментальні образи (уявлення – *авт.*) переважають над візуальними. Важливим для нашого дослідження і термін **visuals** – це малюнкові (зображальні) елементи, які відрізняються від звукових (на телебаченні); фотографії, слайди, фільми, таблиці, схеми та інші візуальні матеріали, які використовують для ілюстрування; будь-який елемент, яка залежить від зору.

Зважаючи на пояснення, запропоноване вище, спробуємо уточнити його специфіку. Передовсім, у вітчизняній лінгвістиці слід знайти одиницю, яка б якомога точніше відображала англomовну. На нашу думку, складно запропонувати одноквівалентний термін, тому вважаємо, що його специфіку може передати словосполучення **візуальні компоненти** (складові, засоби). Пропонуємо таке пояснення цього терміна. Візуальні складові / візуальна складова (компоненти/компонент, засоби/засіб) – це 1) невербальні, або комбіновані вербально-зображальні графічні комплекси, основу яких складають різножанрові ілюстрації або малюнки (фотографії, карикатури, комікси, схеми, діаграми, графіки); 2) видозмінені літерні елементи, які частково, а рідше й повністю збігаються з традиційним накресленням та будовою, однак трансформовані за рахунок ілюстративних (зображувальних) чи паралінгвальних (незображувальних) елементів (знаків пунктуації, цифр, формул та ін.); 3) частина тексту, який утворено за посередництвом невербальних чи через поєднання вербальних і невербальних елементів для передачі інформації, що сприймається зорова.

Один із найважливіших і найпоширеніших термінів, який є основою і нашого дослідження і багатьох інших розвідок, – візуальна комунікація. У *Webster's Third New International Dictionary* [12] цей термін пояснюють так: візуальна комунікація – це будь-яка система сигналів або вказівок, у якій знаки сприймаються завдяки зоровим рецепторам. У *Wikipedia* [10] він має значно ширше пояснення. Так, візуальна комунікація – це комунікація за посередництвом допоміжних візуальних засобів, яка передає ідеї або інформацію у формах, які можна прочитати або на які можна подивитися; візуальна комунікація покладається на зорові рецептори і складається з різних зображень (ілюстрацій, знаків, малюнків); вона також зосереджує увагу на тому, що візуальне повідомлення, яке супроводжує текст значно потужніше в аспекті інформування, навчання чи переконання аудиторії.

Отже, візуальна комунікація – це спілкування за посередництвом графічних засобів (малюнків, таблиць, схем, діаграм, графіків), які використовують для представлення інформації, потенціал яких суттєво відрізняється від традиційних вербальних компонентів, оскільки швидше привертає увагу, активуючи в ментальності візуальні образи через апеляцію до органа сенсорики.

У дефініції візуальної комунікації було використано термін *visual aids*, який ми переклали як допоміжні візуальні засоби. Варто зазначити, що значення *visuals*, якому ми запропонували еквівалент візуальні складові (компоненти, засоби), фактично збігається з *visual aids*. І перший, і другий термін слід вважати узагальненими одиницями, які позначають невербальні компоненти, або комбіновані вербально-невербальні комплекси. Зважаючи на англomовний термін *visual aids*, їх можна трактувати як допоміжні. Зазначимо, що проведені попередні дослідження дають усі підстави стверджувати, що вербальні та невербальні складові в межах одного тексту корелюють між собою і мають різне функціональне навантаження. Вони не завжди допоміжні, іноді вони превалюють, оскільки їм відведено ключову роль.

Проаналізуємо ще кілька термінів, беручи за основу *Webster's Third New International Dictionary* [12]. Термін *visualizable* трактують як такий, що можна уявити, створивши в уяві ментальний образ. *Visualization* це процес формування (створення) ментальних образів у своїй уяві. *Visualize* – означає сформувати у своїй уяві відповідний ментальний образ. Для лінгвістичного дослідження релевантнішим є інше пояснення терміна *visualization*, яке запропоновано у *Wikipedia* [11]. Візуалізація – це будь-які технічні засоби, для створення зображень, діаграм чи анімацій, щоб передати повідомлення. Зважаючи на останню дефініцію зазначимо: візуалізація – це передусім процес, який має за мету представити певне повідомлення або текст графічно (з використанням ілюстрацій, додаткових параграфемних елементів). Візуалізувати – передавати інформацію графічно або формувати графічні текстові блоки, які передають певні думки та ідеї наочно.

Мовлячи про візуальну комунікацію, яка нині набуває все більшого поширення не можна залишити поза увагою й інші поняття, такі як *visual perception*, *visual recognition*, *visual thinking*, *visual aphasia*, *visual imagery*, *visual rhetoric*, *visual literacy*, *visual ethics*, *visual syntactics*.

Слід також зазначити, що коли йдеться про візуалізацію, візуальну комунікацію чи візуальні засоби, у фокусі досліджень перебувають саме зображення, що, як традиційно звикли вважати, сприймаються за посередництвом органів зору. Це підтверджують представлені вище словникові дефініції. Спільним у них є те, що візуалізувати щось – означає створити ментальний образ, уявивши щось. Однак завдяки зоровим рецепторам ми бачимо не лише різноманітні ілюстрації та параграфемні елементи, які використовують у текстах. Не викликає сумніву і той факт, що ми бачимо й літери. У такому разі візуалізація та низка понять, дотичних до неї, потребують певних уточнень, адже візуальним можна вважати все, що написано (намальовано), надруковано чи викарбовано.

Кожен може створити ментальний образ і зображення, і літери. Однак варто пам'ятати, що сучасні комуніканти в межах одного повідомлення, незалежно від його стилістичної та жанрової специфіки використовують і вербальні і невербальні компоненти. У зв'язку із цим Г. Г. Почепцов зазначає, що це поєднання сприяє гармонізації сприйняття, оскільки слово й зображення обробляються різними півкулями головного мозку людини» [4, с. 80].

Припускаємо, що, можливо, доцільніше було б замість терміна *візуальний* використовувати *графічний*, який є ширшим, оскільки сюди можна було б віднести і літерні позначки, і нелітерні графічні засоби (знаки пунктуації, формули, цифри). Іноді поняття *візуальний* та *графічний* ототожнюють і використовують синонімічно. Однак, із цим не завжди можна погодитися. У наступних розвідках спробуємо спростувати або підтвердити ці припущення. Крім того, на нашу думку, важливо вести мову й про формулювання та обґрунтування таких понять і термінів: *система візуальних знаків*, *візуальні об'єкти*, *візуальні еквіваленти*, *візуальний спосіб подачі інформації*, *візуальні знання*, *візуальні враження*, *візуальна зона*, *лінгвовізуальний феномен* та низку інших. Зрозуміло, що дослідницькі кроки приведуть до появи нових одиниць і ґрунтовнішого аналізу вже перерахованих. Деякі із запропонованих дефініцій потребуватимуть певних уточнень та узагальнень.

Феномен візуалізації зумовлює потребу створення нового напрямку сучасного мовознавства – візуальної лінгвістики, у межах якої вивчають, на перший погляд, традиційні аспекти. Очевидно, що основу кожної нової галузі становить її термінологічний апарат, яким оперують у процесі аналізу. І візуальна комунікація, і візуальна лінгвістика потребують розмежування. На нашу думку, остання значно ширша.

Візуальна комунікація може стати підгалуззю візуальної лінгвістики, яка охоплюватиме питання візуальної грамотності, візуального синтаксису, візуальної семантики. Візуальна лінгвістика також «провокує» появу візуальної граматики. Цей перелік не є фіксованим, можливо, і не зможе стати таким і в процесі дослідження трансформується. Однак порушене питання потребує всебічного ґрунтовного аналізу, а тому на сьогодні відкрите.

Увагу лінгвістів може також привернути питання, пов'язане з кодифікацією низки графічних елементів та їхньої доцільності у вживанні в межах окремого тексту. Їхнє використання може обмежуватися певним дискурсом, як, наприклад, використання лексики розмовного стилю та офіційно-ділового проводить чітку межу. Нині основною проблемою візуальної комунікації є питання візуальної грамотності, яку можна ототожнити із освоєнням відповідних навичок письма та читання з дотриманням відповідних граматичних правил та усталених норм, де за кожним конкретним знаком закріплено відповідний звук.

Досить гостро нині постає питання про можливість створення і застосування на практиці універсальних граматичних правил, які б дали змогу формувати правильні полікодові інформаційні блоки. Крім того, усе більшої актуальності набуває проблема візуальної грамотності сучасних індивідів, які, на превеликий жаль, часто не можуть збагнути суть повідомлення або ж надають йому кількох трактувань. На часі також питання про те, чи можливо взагалі створити граматику візуальних повідомлень і навчити індивідів грамотно та однозначно трактувати їх зміст, якщо фонові знання, мовні навички, культурні цінності часто мають значні розбіжності. Однак одними з найскладніших є проблеми візуальної перцепції і візуального мислення, які потребують подальших лінгвістичних розвідок та обґрунтувань.

Зазначимо, що наведені вище терміни є фундаментальними поняттями і візуальної комунікації, і візуальної лінгвістики та складають основу їхнього категорійно-поняттєвого апарату. Кожна із цих наукових галузей перебуває в процесі становлення. Цілком очевидно, що в найближчі кілька років вони будуть розвиватися та вдосконалюватися. Зрозуміло, що виникатимуть нові питання, які потребуватимуть усебічного та ґрунтовного наукового аналізу не лише з боку лінгвістів, а й з боку багатьох інших учених, яких цікавитиме певна вузькоспеціальна проблема, яка стосується візуалізації. На нашу думку, і візуальну лінгвістику, і візуальну комунікацію згодом будуть чітко диференційовані, і це лише питання часу.

Література:

1. Аксонометрія. – [Electronic resource]. – Access mode : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Аксонометрія>
2. Эко У. Отсутствующая структура. Введение в семиологию / Умберто Эко. – СПб. : ТОО ТК «Петрополис», 1998. – 432 с.
3. Квіт С. Масові комунікації : підручник / Сергій Квіт. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 206 с.
4. Почепцов Г. Г. Теорія комунікації / Г. Г. Почепцов – К. : Вид. центр Київський університет, 1999. – 308 с.
5. Серажим К. С. Тексознавство : підручник. / К. С. Серажим. – К. : Вид. полігр. центр Київський університет, 2008. – 257 с.
6. Collins Cobuild Intermediate Dictionary of American English / Carol G Braham ; HarperCollins (Firm) ; Heinle (Firm) ; et al. – [1st ed.]. – Boston, Mass. : Thomson/Heinle, 2008. – 1084 p. + 1 CD-ROM (4 3/4 in.).
7. Longman Dictionary of Contemporary English. – Pearson Education Limited, 2001. – 1668 p.
8. The Power of Visual Communication. – Electronic resource. – Mode of access: [<http://www.hp.com/large/ipg/assets/bus-solutions/power-of-visual-communication.pdf>]
9. Visuals. – [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.thefreedictionary.com>
10. Visual Communication. – [Electronic resource]. – Access mode : http://en.wikipedia.org/wiki/Visual_communication
11. Visualization. – [Electronic resource]. – Access mode : [http://en.wikipedia.org/wiki/Visualization_\(computer_graphics\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Visualization_(computer_graphics))
12. Webster's Third New International Dictionary of the English Language Unabridged / Philip Babcock Gove. – Springfield, Mass. U.S.A. : Merriam-Webster, 1986. – 2662 p.